

PLAFÓ 8 — 400

El vell Regne de Mallorca mai no ens el faran bocins, per això la història crida: Siau qui sou, mallorquins! Guillem d’Efak

L'OCUPACIÓ — 400

Tal com estava previst, la flota es dividí. Una part anà a cala Llonga, on el 15 de juny de 1715 desembarcaren 12.000 francesos. L'endemà, 600 felanitxers plantaren cara i en el desigual combat hi va haver una trentena de morts. Les tropes filipistes continuaren cap a Alcúdia i dia 21 el governador va rendir la ben fortificada plaça.

D'Asfeld continuà cap a Palma. El 24 acampà a Binissalem. Allà, procedent de Menorca, el visità George Forbes per recriminar la violació dels acords de París de no actuar durant les converses de pau. D'Asfeld el va menystenir i Forbes aconsellà Rubí de no claudicar. El virrei actuà amb habilitat. D'una banda, encarregà una proposta de capitulacions a una comissió del Gran i General Consell. De l'altra, enfortí l'acció militar. El 28 atacaren per sorpresa el campament filipista i el 29 bombardejaren les cases de la possessió de Son Fortesa, on s'allotjava D'Asfeld, el qual, aquell mateix capvespre, avisà Forbes que acceptaria capitulacions honorables.

El dia 2 de juliol, D'Asfeld signà les capitulacions. Les tropes austríacistes estrangeres d'Eivissa i de Mallorca s'embarcaren cap a Sardenya, a toc de tambor i banderes alçades. El dia 11 de juliol a l'horabaixa, D'Asfeld rebé les claus de Palma.

Mapa de Mallorca de D'Anville (1715), encarregat per D'Asfeld (Bibliothèque Nationale de France)

PLAFÓ 9 — 400

Abans, per un càrrec, era condició de ser català i no d'altra nació. Guillem d’Efak

DE LA PRESA (1715)… — 400

Després d'aquella guerra no arribà la pau. Les capitulacions foren profanades. L'amnistia promesa degenerà en repressió, amb execucions públiques i centenars de condemnats a galeres. Es confiscaren les armes “así de fuego como de corte” fins al punt que posseir un corn marí aixecava sospites de maulet. El sistema de defensa del Regne, amb milícies populars al llarg de gairebé 500 anys, se substituí per un exèrcit borbònic castellà. Els impostos es multiplicaren. El Decret de Nova Planta de Mallorca suprimí la llei d'estrangeria i, així, els càrrecs importants s'assignaren als castellans. La submissió va ser absoluta: militarització, legislació, símbols, aculturació educativa, castellanització, espoliació econòmica, desmemòria…

…A LA REPRESA (2015) — 400

Al llarg dels darrers 300 anys, les Illes Balears i Pitiüses s'han distingit en la defensa de la llengua i de l'autogovern. Malgrat que, fins i tot en els períodes de la Segona República espanyola o la vigent restauració borbònica, les lleis espanyoles han prohibit les federacions territorials, la societat civil lluita per refer, per vies bàsicament culturals, l'esquarterament i la divisió que, cíclicament, es promou. La llengua, els símbols i la memòria mantenen viva la flama d'una comuna pertinença. Com va escriure Joan Pons i Marquès l'any 1919: “sota les ruïnes de la causa catalana batega l'esperit del poble espiant l'hora de fer sortir a la llum del dia la seva personalitat.”

Decret de Nova Planta de Mallorca (Arxiu de l'Ajuntament de Santa Margalida)

Manifestació en defensa de l'educació en català (2013) (Fotografia de Joana Maria Pericàs)

PLAFÓ CÉDITS — 400

1715 LA FI DEL REGNE ENMIG DEL MAR?

En aquesta mostra, comissariada per l'escriptor Bartomeu Mestre, autor dels textos, han col·laborat generosament i desinteressadament, amb aportació de dades i d'imatges, assessorament lingüístic, revisió de textos, suggeriments metodològics, apunts crítics i supervisió històrica: Antoni I. Alomar, Pere Capellà, Josep Catà, Teresa Clota, Bernat Joan, Isidor Marí, Antoni Mas, Llibertat Mestre, Jordi Miravet, Guillem Morro, Antoni Muñoz, Jordi Peñarroja, Damià Pons, Joan Pons, Francesc Riart, Enric Ribes, Eva Serra, Cristòfol Soler i Miquel Àngel Tortell.

La producció expositiva ha anat a càrrec de Quaderna, Nordest Museum and Exhibit Services i Enpresa.

En memòria de Llorenç Bua-des Castell (1952 - 25 de juny de 2015), col·laborador actiu d'aquesta exposició.

LA GUERRA DE SUCCESSIÓ. DES DEL REGNE ENMIG DEL MAR

Del 28 de juliol al 30 d’agost del 2015

Què va passar a les illes Balears en la guerra de Successió? L'enfrontament contra Felip V va ser del conjunt de la nació catalana. De fet, la guerra no va acabar fins dia 11 de juliol de 1715. Una exposició en què es fa una mirada a 1715 des del mar i es ret un homenatge als darrers defensors de les llibertats catalanes.

Espai Sebastià Dalmau

EL BORN

CC

1715
LA FI DEL REGNE ENMIG DEL MAR?

L'enfrontament contra Felip V va determinar l'esquarterament de la nació catalana i la usurpació de la sobirania. La participació dels illencs en aquell episodi és poc coneguda i gens reconeguda, tant pel que fa a l'aportació dels mariners i dels artillers que auxiliaren el setge de Barcelona, com pel que fa a la guerra en el Regne de Mallorca, com a darrer bastió en defensa dels drets i de les llibertats.

El corn marí representa un símbol dels maulets i dels miquelets en l'enfrontament contra Felip V. A Mallorca l'usaven els talaiers de les torres de defensa. (Il·lustració de Pere Capellà)

PLAFÓ 1

Que mai més no hi hagi guerres ni lluites entre els humans!
Guillem d'Efak (Guinea Equatori-al, 1930 - Palma, 1995)
Autor de l'obra *El Regne enmig del mar (Siau qui sou!)*.

LA PRIMERA GUERRA MUNDIAL?

La guerra de Successió (1701-1715) es desencadenà quan Carles II, en un testament irregular, va fer hereu Felip d'Anjou, nét de Lluís XIV. Anglaterra i Holanda, contràries a una monarquia francoespanyola i interessades en el dominis hispànics, donaren suport a Carles, segon fill de Leopold d'Àustria. Més enllà d'una lluita dinàstica, s'enfrontaven dos models: Felip IV (V de Castella) representava la cultura de la imposició –l'absolutisme–, i Carles III, la cultura de l'entesa –el pactisme.

Va ser una guerra moderna (en armament, espionatge, diplomàcia, premsa…) i cruel, amb el genocidi de pobles sencers i 1.250.000 víctimes. Fins al Tractat d'Utrecht (1713), va ser una guerra mundial entre els regnes i ducats d'Europa, amb projecció a Àsia i Amèrica. França s'empoprí, Espanya també i, a més, perdé bona part dels dominis europeus. Àustria i, sobretot, Gran Bretanya guanyaren territoris, millores comercials i poder. Després d'Utrecht, el conflicte es transformà en una guerra de submissió. Els exèrcits de Castella i de França ocuparen Catalunya, Eivissa i Mallorca que, annexionades, passaren a dependre del Consejo de Castilla. La nació catalana perdé la sobirania, patí l'esquarterament, va veure anul·lats els drets polítics i li aboliren les institucions.

Felip IV d'Aragó (V de Castella) (Retrat del pintor Jean Ranc, 1723. Museu del Prado de Madrid)

Carles III (Museu d'Història de Catalunya)

PLAFÓ 2

El vell Regne de Mallorcaes, Catalunya i Aragó, junt amb València, formàvem una gran federació.
Guillem d'Efak

EL PONT DE MAR BLAVA

El 20 de novembre de 1700, quan des de Madrid informen el Gran i General Consell de la mort de Carles II, els jurats responen que el Regne de Mallorca és adjunt a la Corona d'Aragó i que seguiran el que disposi Catalunya. El 10 de gener de 1701 s'envia un ambaixador a donar el condol a la reina i se li encarrega “que se arregli segons lo que veurà observar als altres Regnes de la Corona d'Aragó procurant-los a imitar”. El gest és indicatiu dels estrets lligams entre Mallorca i Catalunya durant tot el conflicte.

En paral·lel al que passà des del 1701 fins al 1705 a Barcelona i a València, el Regne de Mallorca es troba sota el poder borbònic, però bona part de la noblesa i de l'església, a més de les classes populars, són austriacistes. El 1702, les autoritats confisquen els llibres dels mercaders illencs que tractaven amb anglesos, flamencs i holandesos, el bisbe arresta vuit clergues, i el virrei, quatre adversaris dels Borbó. L'estiu de 1705, coincidint amb el Pacte dels Vigatans i el subsegüent Pacte de Gènova, per Mallorca es distribueixen pasquins i pintades: “A pesar de Portilla i d'Ametller regnarà Carles III!”. Francisco de la Portilla era el bisbe filipista, i Francesc Ametller, un botifler de Manresa, regent de l'Audiència.

Mapa de Carles III (Editat per Pierre Portier. Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya)

La flota angloholandesa arriba a Palma el setembre de 1706 (Obra de Jeremias Wolffens en el llibre *Representatio Belli, ob succesionem in Regno Hispanic, 1714)*

PLAFÓ 3

Llavors el partit prenguerem de l'austriac Carles III i, pels nos-tres furs, cridàvem: "Fora galls i botiflers!"
Guillem d'Efak

FORA GALLS I BOTIFLERS!

Després que Carles III fos reconegut com a rei legítim a Barcelona, l'octubre de 1705 –i a València, el mes següent– Felip V ordenà al virrei borbònic de Mallorca que els catalans i els valencians fossin tractats com a rebels enemics i desposseïts dels béns que tinguessin en el regne.

El setembre de 1706 la flota angloholandesa, comandada per John Leake, arribà a Eivissa i el Consell va capitular a l'instant. Posteriorment, la flota anà a Mallorca, on l'intent de resistència del virrei i de la guarnició francesa va ser debades. Els artillers havien desmuntat els canons. Des de la Part Forana arribaren pagesos armats al crit de “Fora galls i botiflers!”. El comte de Savellà desembarcà amb els documents de Carles III que el designaven nou virrei.

Leake va cometre un error estratègic i, per manca de confiança, decidí no continuar cap a Menorca. Això no obstant, en saber que Mallorca i Eivissa ja eren austriacistes, el 20 d'octubre Joan Miquel Saura aixecà els menorquins en armes i proclamaren Carles III com al seu rei. En aquell punt de la història l'enfrontament contra Felip V era de tots els estats de la Corona d'Aragó.

Badia d'Eivissa (Obra de Lluís Salvador d'Àustria en el llibre *Die Insel Balearen, 1881)*

Dalt Vila (Obra de Lluís Salvador d'Àustria en el llibre *Die Insel Balearen, 1881)*

La flota angloholandesa arriba a Palma el setembre de 1706 (Obra de Jeremias Wolffens en el llibre *Representatio Belli, ob succesionem in Regno Hispanic, 1714)*

PLAFÓ 4

Tant si eren d'Eivissa, de Palma o Maó tots plegats formàvem sols una nació.
Guillem d'Efak

MENORCA, SINGULAR

El mapa complet va ser efímer. A finals d'octubre de 1706, l'exèrcit filipista recuperà Oriola i Elx i, després de la transcendental batalla d'Almansa del 25 d'abril de 1707, varen caure Xàtiva, València, Lleida… La revolta austriacista de Menorca també va ser breu, perquè el gener de 1707 una flota francesa ocupà l'illa i recobrà el control. El governador filipista, Diego Leonardo Dàvila, practicà una cruel repressió amb execucions públiques i, el mes de novembre de 1707, va suprimir els privilegis i el sistema de representació.

El 14 de setembre de 1708, amb participació mallorquina, la flota de John Leake conqueria el castell de Sant Felip i hissava la bandera d'Àustria, tot i que la majoria de la guarnició era britànica. El 1713, quan el Tractat d'Utrecht validà la possessió de Gibraltar i Menorca per a la reina Anna d'Anglaterra, s'arrià la bandera de l'emperador i s'hissà l'anglesa. Durant el període britànic, es respectaren les lleis i les institucions menorquines (la Inquisició va ser abolida). Les lletres catalanes gaudiren a Menorca d'un període pròsper de creativitat, com demostra la figura de Joan Ramis.

Mapa dels Estats de la Corona d'Aragó (Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya)

El castell de Sant Felip i el port de Maó (1782) (Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya)

Romanç d'agraïment de Barcelona a Mallorca (octubre de 1713) (Biblioteca Nacional de Catalunya)

Instruccions per a llançar una magrana de foc (Del llibre *Ejercicio Práctico del fusilero y del granadero* publicat a Mallorca el 1714)

PLAFÓ 5

Després d'aquella endemesa tot romangué com abans: els pobres més boca closa i més vídues plorant, plorant.
Guillem d'Efak

...TOTES ROMANDREU FADRINES! (PÓLVORA...)

Després del Tractat d'Utrech i del Pacte de l'Hospitalet (1713), d'evacuació de les tropes imperials, Catalunya, Eivissa i Mallorca foren abandonades. No obstant això, en defensa dels drets i de la dignitat, els catalans acordaren mantenir la guerra a ultrança. Els filipistes s'apoderaren de Tarragona i iniciaren el setge de Barcelona. El nou virrei de Mallorca, Joan Antoni de Rubí i de Boixadors, decidí reforçar la defensa de les illes i assegurar la intendència de Barcelona. En successives lleeps, s'incorporaren a Barcelona a l'entorn de cinc-cents homes formats a l'Escola d'Artilleria de la Universitat de Mallorca, creada al segle XVI i amb un gran prestigi internacional. Els diaris del setge informen de la seva eficàcia. Quan, de nit, les tropes filipistes cavaven mines cap a les muralles, els valencians il·luminaven el cel amb focs d'artifici i els illencs disparaven els canons. Defensaren el bastió de Santa Clara i es mantingueren fins a la caiguda. Les gloses populars els recorden:

Entre les vuit i les nou entràrem en bateria i entre les onze i migdia moltes de mares hi havia que es podien posar dol sense poder veure el sol del fum de s'artilleria. Fadrinetes mallorquines ja vos podeu divertir que, si sa guerra va així, totes romandreu fadrines.

Romanç d'agraïment de Barcelona a Mallorca (octubre de 1713) (Biblioteca Nacional de Catalunya)

Instruccions per a llançar una magrana de foc (Del llibre *Ejercicio Práctico del fusilero y del granadero* publicat a Mallorca el 1714)

PLAFÓ 6

Tota quanta barca a la mar hi ha du les quatre barres en el pal més alt.
Guillem d'Efak

LA MAR FA FORAT I TAPA (...I FARINA!)

La gran aportació de Mallorca i les Pitiüses a Barcelona, superior a la dels artillers, va ser la dels mariners que, en centenars de casos, perderen hisendes i vides per proveir la ciutat de pólvora i farina. Feren milers de viatges, des d'Alcúdia, Eivissa, Felanitx, Palma, Pollença i Sóller. En veure les barques, els barcelonins feren popular la frase: “Arriba el rebost de Mallorca!”.

Moltes de barques foren abandonades i els mariners llançats a la mar. El juliol de 1714, dels 60 vaixells que el dia 1 partiren de Palma, només n'arribaren 40 a Barcelona. El dia 21, un vaixell eivissenc capturà una gran nau borbònica “después de un reñido abordaje en que llegó a teñirse la mar de la sangre que caía por los corredores”.

El 9 de setembre de 1714, només dos dies abans de caure Barcelona, encara hi arribaren dues naus. La gent ho atribuí a un miracle de la Mare de Déu de la Mercè. Els 54 mariners, després de descarregar els aliments, es posaren fins al final al costat dels artillers illencs, a les ordres del general maulet valencià Joan Baptista Basset.

Barcino Magna Parens, el bloqueig marítim durant el setge de Barcelona de 1714 (Francesc de Santacruz. Viena, 1718. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona)

Flota de vaixells a Barcelona. (Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya)

Josep Antoni de Rubí i de Boixadors (1669-1740), darrer virrei austriacista del Regne de Mallorca. (Recreació de Francesc Riart)

George Forbes (1685-1765), comandant militar angloirlandès de Menorca. L'estratègia conjunta de Rubí i de Forbes va resultar determinant a l'hora d'evitar que la ciutat de Palma fos anihilada. (Recreació de Francesc Riart)

PLAFÓ 7

El duc d'Anjou en “provincia” el vell Regne convertí. “Això ha girat malament!” –cantaven els mallorquins.
Guillem d'Efak

EL DARRER BASTIÓ

Caiguda Barcelona, semblava immediata la rendició de Mallorca. Felip V comminà Joan Antoni de Rubí, amb amenaces i intents de suborn. La negativa va fer que el novembre de 1714, Berwick (comandant en cap de les tropes borbòniques) elaborés un detallat informe per a organitzar una gran expedició de conquesta, a les ordres de Claude François d'Asfeld, el genocida de Xàtiva.

Assessorat per l'angloirlandès George Forbes, cap militar de Menorca, Rubí reforçà la defensa. El març de 1715 designà comandant d'Eivissa Manuel Desvalls, últim governador de Cardona. El 4 d'abril, els maulets rebutjaren un desembarcament a Manacor. Guillem Riera, talaier de la torre de defensa, morí en esclatar-li el canó.

El mes de maig, a París, s'iniciaren converses per tal de pactar l'evacuació. La condició de preservar els privilegis va irritar Felip V i, sense cap avís, ordenà la invasió. Les ordres de Felip V a D'Asfeld eren contundents. Qualsevol vila “que se mantuviere en defensa, será quemada y deshecha hasta los cimientos, y toda la gente que se encontrare dentro será ahorcada (...)”, se pasará a cuchillo sin remisión, y se abandonará la Villa y su Pueblo al saqueo”. El dia 11 de juny de 1715, s'embarcà cap a Mallorca des de Barcelona una tropa superior a la que havia assetjat i sotmès la ciutat.

Josep Antoni de Rubí i de Boixadors (1669-1740), darrer virrei austriacista del Regne de Mallorca. (Recreació de Francesc Riart)

George Forbes (1685-1765), comandant militar angloirlandès de Menorca. L'estratègia conjunta de Rubí i de Forbes va resultar determinant a l'hora d'evitar que la ciutat de Palma fos anihilada. (Recreació de Francesc Riart)